

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Blagovest Dolapčiev

A. V. Šourek (1857-1926)

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 8 (1963), No. 3, 168--170

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139486>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1963

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

da je obecnější, neboť je z ní možné užitím kulových transformací přejít od pólového obrazce k inverznímu pólovému obrazci a naopak.

Dopoledne 14. 2. bylo věnováno exkurzím po pracovištích VŠST, Liberec, a to rentgenové laboratoře katedry fyziky v Doubí u Liberce a rentgenové laboratoře katedry přádelnictví a zušlechťování TF VŠST, Liberec. Odpolední zasedání bylo věnováno texturám nekovových materiálů. Poněvadž J. RAK z Chemického ústavu SAV, Bratislava, a L. ULICKÝ, ze SVŠT, Bratislava, se z vážných důvodů na rozhovory nedostavili, byly předneseny v odpoledním zasedání pouze dva příspěvky, a to L. SODOMKY (z VŠST, Liberec). „Osová textura tenkých pólovodivých vrstev na skleněném podkladě“ a J. ČERNÉHO „Stanovení reflexní podmínky pro vyšší řády diatropických rovin vláken Chemlonu polyamidového typu 6 PA“. K oběma příspěvkům byla diskuse.

15. 2. 1963 v 8,30 hod. odjeli účastníci do Turnova, kde byly zahájeny DNT referátem B. BIBRA, ředitele VÚM „Směr vývoje Výzkumného ústavu monokrystalů v Turnově“. Po referátu byly exkurze všech účastníků po VÚM v Turnově. Odpolední zasedání DNT o orientaci monokrystalů pokračovalo těmito referáty, přednáškami a sděleními: I. ŠOLCE a V. ŠRITRA (VÚM, Turnov) „Rentgenový goniometr, pro orientaci krystalových výbrusů“, P. RŮŽIČKY (VÚM, Turnov) „Vizuální metoda orientace monokrystalu pomocí rtg záření“, J. ČASLAVSKÉHO (FÚ ČSAV, Praha) „Langova metoda zviditelňování dislokací v monokrystalech“ a F. VÁVRÝ „Pěstování monokrystalických destiček AgCl“. Po diskusi k předneseným příspěvkům byly DNT o texturách kovových a nekovových materiálů a orientaci monokrystalů zakončeny.

Lubomír Sodomka

A. V. ŠOUREK (1857–1926)

Po osvobození Bulharska z turecké poroby (1877–78) pozvalo nově zřízené ředitelství Národní osvěty skupinu českých učitelů, aby nastoupili místa na nových oblastních gymnasiích v Plovdivu, hlavním městě Východní Rumelie, a ve Slivenu, v pokročilém hospodářském a kulturním středisku s rozvíjejícím se textilním i jiným průmyslem. Skutečně již za tureckého jha, v epoše církevních bojů, které bulharský národ vedl proti řecké fanariotské nadvládě, v období, nazvaném „epocha bulharského národního obrození“, Bulharsko mělo některé kulturní úspěchy: učinilo určitý pokrok ve školství, zejména pozoruhodné bylo zakládání prvních dívčích škol v Evropě. Nebylo však dostatek učitelů pro gymnasia, jejichž učební osnovy se ve své podstatě i formálně vyrovnaly osnovám středních škol s dlouholetou tradicí v Rusku, ve Francii, ve Švýcarsku i jinde. Například v tehdejší třetí třídě (nynější sedmé třídě) se v aritmetice učilo řetězovým zlomkům a zeměpis byl vědou, s níž se nyní seznamují teprve žáci vyšších ročníků gymnasia.

A. V. Šourek byl jedním z prvních českých učitelů, který na pozvání přijel do Bulharska. Bylo to v roce 1880, kdy nastoupil jako profesor matematiky a deskriptivní geometrie na reálné gymnasium ve Slivně. Pevné bratrské kulturní styky mezi Bulharskem a Čechami dopomohly k tomu, že A. V. Šourkovi byl odjezd do Bulharska bez jakýchkoliv průtahů umožněn.

A. V. ŠOUREK se narodil 3. června 1857 v Písku. Jeho otec, který byl úředníkem politické správy, byl brzy potom přeložen do Mirovic, kde A. V. Šourek chodil po tři roky do obecné školy. Do čtvrté a páté třídy obecné školy chodil však již v rodném městě Písku, kde s výborným prospěchem absolvoval též studium na reálce. Zprvu (v letech 1876–1878) studoval ve všeobecném oddělení vídeňské polytechniky, neboť se chtěl stát středoškolským profesorem matematiky a deskriptivní geometrie. Kromě jiných profesorů byl jeho učitelem i známý deskriptivní geometr STAUDIGEL. V dalších dvou letech (1878–1880) studoval A. V. Šourek jako řádný posluchač na pražské polytechnice i na universitě, kde navštěvoval přednášky profesorů TILSCHERA, STUDNIČKY, CZUBERA aj. Po vykonání učitelských zkoušek odjel ihned do Bulharska, kde od 1. září 1880 působil na chlapeckém gymnasiu ve Slivně. Tam však pobyl jen jeden rok, neboť byl roku 1881 přeložen do Plovdivu, kde vyučoval až do roku 1890. Téhož roku byl přeložen na první chlapecké gymnasium

v Sofii, ale učil tam jen jeden měsíc, protože byl mezitím jmenován mimořádným profesorem vysoké školy, založené v roce 1890. Roku 1898 byl jmenován řádným profesorem a vedoucím katedry geometrie. Za jeho vedení byly na této vysoké škole zavedeny přednášky z analytické, diferenciální, projektivní a deskriptivní geometrie. V roce 1904 se změnila sofijská vysoká škola na universitu, na níž profesor A. V. Šourek působil téměř nepřetržitě až do roku 1926. Zemřel dne 20. února 1926.

První učební hodinu na slivenském reálném gymnasiu věnoval A. V. Šourek obyčejným zlomkům. Podle vzpomínek, které nám zanechali jeho žáci, zapůsobil na ně český učitel tak silně, že se najednou cítili být žáky nové školy. A. V. Šourek byl nejen zkušeným učitelem, ale i výborným vychovatelem, který velmi dbal na disciplínu, hygienu a technickou zručnost (krasopis, rýsování). Za svého učitelského působení v Plovdivu, které trvalo téměř 10 let, vydal řadu litografovaných přednášek, učebnice a překlady učebnic, založil gymnasijsní a městskou knihovnu a v gymnasiu vytvořil velmi pěknou sbírku matematických učebních pomůček.

Nejen A. V. Šourek, ale i ostatní čeští učitelé na gymnasiích a na universitě v Bulharsku konali průkopnickou činnost a rozvíjeli tam v prvních letech po osvobození příkladnou a plodnou práci. Spojili své úsilí a vědomosti s všeobecným nadšením, se kterým se budoval nový stát, jehož politický a kulturní vývoj se zdržel o celých pět století. V krátké době si tito cizí průkopníci vychovali své důstojné nástupce v nejrůznějších školských a kulturních institucích, které byly pro nový stát nezbytné. Zvlášť plodná byla jejich vědecká a učitelská činnost, která vytvořila hluboké a pevné základy naší osvěty. A. V. Šourek byl představitelem generace průkopníků bulharské novodobé vědy a kultury. Ačkoliv toužil po tom, aby vynikl v matematice, zaměřil všechnu pozornost na pedagogickou činnost a na psaní učebnic. Výsledkem této činnosti jsou tyto publikace: bulharské vydání Logaritmických tabulek od F. J. STUDNIČKY (1882), učebnice rovinné trigonometrie pro vyšší třídy reálné a gymnasiální (1883), Úlohy z algebry, dávané v VI. tř. okresního gymnasia v Plovdivě (1885), Analytická geometrie pro vyšší třídy reálných škol (1885), Úlohy z algebry pro VII. tř. reál. gymnasia Alexandra I. v Plovdivě (1886), Deskriptivní geometrie pro vyšší školy reálné (I 1888, II 1889), Sférické trigonometrie pro vyšší třídy reálék a gymnasií (1889). I jako vysokoškolský profesor se zajímal o vyučování matematice na středních školách. Roku 1896 vydal v překladu do bulharštiny českou čtyřdílnou učebnici Geometrie pro vyšší třídy reálék a gymnasií od ALOISE STRNADA, a to všech čtyř částí (planimetrie, stereometrie, přímočará a sférická trigonometrie), do nichž vsunul své vlastní stati. Roku 1899 z češtiny přeložil a vydal učebnici EMANUELA TAFTLA Algebra pro vyšší gymnasia, do níž vložil též své samostatné odstavce.

Největší zásluhy má však profesor Šourek o mladou bulharskou universitu. Vybavil matematický ústav bohatou knihovnou, v níž jsou zastoupeny nejproslulejší časopisy, které dnes vycházejí jako *Crellův Journal für reine und angewandte Mathematik*, *Liouvillovův Journal des mathématiques pures et appliquées* aj., a to již od prvních ročníků. Tento neúnavný kulturní pracovník sám sestavil a vlastnoručně napsal první jmenný a věcný katalog, který je vzácným, úhledně napsaným bibliografickým dílem.

A. V. Šourek opatřil pro své posluchače na vysoké škole tyto zinkograficky rozmnožené přednášky: Úlohy z algebraické analýzy (1891), Analytická geometrie v rovině (1892), Analytická geometrie v prostoru (1894), Přednášky z vyšší algebry a Přednášky ze syntetické geometrie (1891–1892), Přednášky z deskriptivní geometrie, Přednášky z projektivní geometrie (1908) a Přednášky z diferenciální geometrie (1911). Tiskem vyšla učebnice deskriptivní geometrie (1914) a posmrtně (1926) i učebnice průmětové geometrie. Napsal i mnoho vědeckých a populárně vědeckých článků do *Časopisu Bulharského matematicko-fyzikálního spolku*. V těchto dílech je uveden i jeho osobní vědecký přínos, zejména v deskriptivní geometrii a projektivní geometrii, kde uvádí nové metody a nové důkazy. Recenze jeho *Deskriptivní geometrie* od prof. JURAJE MAJ-CENA je uveřejněna v *Nastavnog vjesnik* (1922). Recenze této knihy vyšla i ve známém švýcarském časopise *L'enseignement mathématique* (1920), z níž citujeme tuto pasáž: „Kniha je zevrubným dílem z deskriptivní geometrie, což má velký význam pro vyšší vzdělání na universitě i pro rozvoj

techniky v Bulharsku. Co se týče materiálu a metod jeho výkladu, má dílo A. V. Šourka stejnou hodnotu jako proslulá klasická díla v tomto oboru. Toto dílo se zabývá nejen Mongeovou metodou, nýbrž obsahuje i základní rozpracování kótované, centrální a axonometrické projekce a je doprovázeno výborně vypracovanými obrázky. V úvodu je podán skvělý historický výklad deskriptivní geometrie. V příloze jsou uvedeny cenné historické a bibliografické údaje, které je třeba brát v úvahu jako informativní materiál.“

A. V. Šourek přednášel též geometrii v Generální štábní škole a r. 1895 vydala vojenská škola jeho spis *Nauka o zobrazovací geometrii*; vydal tiskem i známou a velmi rozšířenou „Náčrtovou geometrii“. Vydal dokonce *Lekce z ručních prací a Přednášky o přípravných cvičeních z ručních prací podle FRÖBELOVY metody*. Po celých patnáct let byl učitelem konstrukční perspektivy (1897–1912) na kreslířské škole v Sofii, která byla později přeměněna na Uměleckou akademii.

A. V. Šourek byl děkanem matematicko-fyzikální fakulty (1907–1912), předsedou Bulharského matematicko-fyzikálního spolku a redaktorem jeho časopisu. Kromě toho si natolik oblíbil ruční práce (kartonáž, řezbářství, truhlářství aj.), že navštěvoval s 24 bulharskými žáky IX. kurs ručních prací ve Švýcarsku. Předtím však, roku 1894, uspořádal v Sofii výstavu ručních prací bulharských učitelů, posluchačů kursu.

A. V. Šourek byl vyslán bulharským ministerstvem národní osvěty jako delegát na III. mezinárodní matematický sjezd do Heidelbergu (1904) a na V. sjezd do Cambrigde (1912). V Heidelbergu přednášel na téma „O vyučování matematice v Bulharsku“, když byl předtím prostudoval způsob vyučování matematice v kulturních zemích. Obdobné zprávy o vyučování matematice v jednotlivých státech byly později sestavovány pro Mezinárodní komisi pro vyučování matematice, která se utvořila na čtvrtém mezinárodním kongresu matematiků roku 1908 v Římě a kterou vedl FELIX KLEIN. Uvedený referát byl otištěn v *L'enseignement* (1905) a v americkém časopise *American Journal of Mathematics*, Baltimore. Výňatky z této přednášky jsou obsaženy i v „*Storia della geometrie descrittiva*“ od GINO LORIA.

A. V. Šourek byl i mým učitelem. O pololetních prázdninách roku 1926, když jsem byl posluchačem prvního ročníku, mi uložil, abych udělal několik modelů pro znázornění Dandelinova teorému. Zásobil mne svými barevnými lepenkami a dal mi cenný návod, jak technicky postupovat při zhotovování modelů, na nichž musí být jasně vidět názorné Dandelinovy teorémy kuželových řezů. Zatímco jsem pracoval na těchto modelech v rodném Slivenu, kde A. V. Šourek započal svou misi v Bulharsku (učil aritmetice i mého otce), profesor Šourek prožíval poslední dny svého života. Ještě ve Slivenu mě došla zpráva o jeho skonu. Modely byly vypracovány a na jeho počest zůstaly ve sbírce geometrických pomůcek, kterou profesor Šourek založil na matematicko-fyzikální fakultě.

Universita založila fond Antonína V. Šourka pro odměňování nejlepší písemné práce z geometrie. Jednou z prvních přemii byl poctěn nynější vedoucí katedry (v pořadí třetí vedoucí katedry po prof. A. V. Šourkovi a prof. D. TABAKOVI) na sofijské universitě, prof. BOJAN PETKANČIN.

Blagovest Dolapčiev

RUMUNSKÉ VÝZKUMY V OBORU JADERNÉ ENERGIE

Dnešní prudký rozvoj průmyslové techniky je do značné míry způsoben dlouhou řadou fyzikálních objevů, které v posledních desetiletích rychle za sebou následovaly. Navíc je pak možno předpokládat, že v blízké budoucnosti budou po sobě následovat fyzikální objevy ještě rychleji a silně se ve vývoji techniky odrazí. Fyzika závisí na technice, jak o tom také svědčí více než 300 jaderných reaktorů, jichž se v různých zemích používá k vědeckým i praktickým účelům.

Technický vývoj jaderných reaktorů byl dosti rychlý ve srovnání třeba s parními nebo elektrickými stroji. Toto konstatování v případě Rumunska je ještě pregnatnější. Ještě skoro před dvěma